

FORMAREA PROFESIONALĂ CONTINUĂ A CADRELOR DIDACTICE: EVOLUȚIA ABORDĂRILOR ȘI SPECIFICUL FORMĂRII

Mihaela HUNCĂ

Universitatea de Stat din Moldova

Articolul este axat pe analiza evoluției abordărilor, conceptelor privind formarea continuă a cadrelor didactice pe plan național și internațional. Accentul se pune pe analiza conceptelor „educație permanentă”, „educație pe parcursul întregii vieți”, pe stabilirea principiilor de formare continuă a cadrelor didactice. Se fundamentează conceptul de formare continuă la nivel funcțional, nivel structural și cel operațional.

Cuvinte-cheie: *formare continuă, carieră profesională, educație permanentă, dezvoltare profesională, paradigmă profesională.*

CONTINUOUS EDUCATION OF TEACHERS: SPECIFIC TRAINING DEVELOPMENT AND APPROACHES

This article analyzes the evolution of approaches, concepts on training for teachers at national and international level. The focus is on analyzing the concept of "lifelong learning", "education throughout life" on establishing the principles of continuous training of teachers. The underlying concept of "continuing/continuous education" at the functional level structural and operational level.

Keywords: *training, professional careers, continuing/continuous education, professional development, professional paradigm.*

Nu mai este o noutate faptul că problematica formării cadrelor didactice a devenit, așa cum au considerat și specialiștii în domeniu [4, p.8] încă din primii ani ai secolului XXI, un element esențial nu doar pentru sistemele educaționale, ci și pentru ansamblul societăților contemporane. „Mai mult decât în toate perioadele precedente, în prezent educația este considerată unul dintre pilonii esențiali ai edificării unei societăți dezvoltate bazate pe cunoaștere. Deși formele și modalitățile de cunoaștere s-au diversificat foarte mult, educația rămâne una dintre căile esențiale. În contextul societății bazate pe cunoaștere, sistemul educațional dobândește un rol central, iar educatorul redevine unul dintre principalii actori sociali” [4, p.8]. În pofida acestei evidențe, „selecția pentru profesiile didactice a început să se facă într-o proporție tot mai mare în mod rezidual: solicită să lucreze ca educatori cei care rămân după ce celelalte sectoare de activitate au selectat cei mai performanți absolvenți. Scăderea numerică a educatorilor și relativul declin calitativ al prestațiilor acestora a făcut ca problema formării educatorilor să devină un element central al politicilor sociale din mai multe țări. Peste tot se impune un proces de regândire profundă a sistemelor de formare a educatorilor, de creștere a atractivității profesiei de educator, de creștere a prestigiului educatorilor și a motivațiilor pentru o carieră didactică” [4, p.8-9]. În această perspectivă, formarea cadrelor didactice trebuie să reprezinte o strategie esențială pentru asigurarea adaptării sistemului educațional la cerințele societății actuale și, totodată, pentru asigurarea calității procesului educațional. Întrucât sistemele educative se caracterizează prin dinamism, formarea continuă a cadrelor didactice se transformă într-o pârghie importantă pentru a asigura reorientările necesare ale educației.

Astfel, formarea continuă devine o necesitate permanentă a cadrelor didactice indiferent de domeniul profesional și de nivelul pregătirii fiecăruia, deoarece ea reprezintă calea de la profesorul care improvizează și încearcă diverse modele ale demersului didactic către profesorul care știe și poate să-și argumenteze deciziile profesionale pentru a obține rezultate performante în domeniul educațional. Prin urmare, formarea inițială nu poate fi considerată ca un stadiu încheiat în pregătirea profesională a cadrelor didactice, ci ca o etapă care urmează să fie continuată în viitorul imediat pe termen mediu sau lung. Din această perspectivă, orice activitate în cadrul paradigmei educaționale corelează formarea inițială, actuală, cu dezvoltarea viitoare, permanentă și continuă. Coordonata orizontală probează deschiderea spațială nelimitată a activității de formare realizată transversal în fiecare moment al vieții. Formarea cadrelor didactice din perspectiva pedagogiei moderne evidențiază importanța integrării pregătirii inițiale și continue la nivelul unor direcții strategice specifice educației permanente și reprezintă o schimbare în care este nevoie să fie foarte clar definite obiectivele inovației. Iar profilul cadrului didactic de astăzi trebuie să răspundă solicitărilor unei noi generații de elevi și modificărilor profunde ale societății [3, p.9].

În aceste condiții, formarea continuă a cadrelor didactice reprezintă, pe bună dreptate, soluția adoptată de sistemele de învățământ cu scopul completării și aprofundării, într-un cadru organizat și eficient, a formării inițiale, fiind definită ca ansamblu de activități și de practici care cer implicarea educatorilor pentru amplificarea cunoștințelor proprii, perfecționarea deprinderilor, analiza și dezvoltarea atitudinilor profesionale [8, p.9]. În cadrul formării continue a cadrelor didactice, persoanele formate nu constituie doar un obiect al formării, ci constituie elemente active ale formării deschise continue. Demersul didactic al formării continue este unul centrat pe formabil, astfel încât rolul formatorului este acela de a configura contextul, cadrul în care profesorul se autoformează. Astfel, formarea continuă se pliază pe tiparele unei acțiuni situate la granița dintre educație și autoeducație.

Paradigmele moderne, care asimilează statutul cadrului didactic aceluia de membru al unei structuri organizaționale definite (școala) și, evident, al unei comunități, solicită și o acceptare diferită a rolurilor și, mai ales, a identităților profesionale, accentul fiind pus pe latura pragmatică, personală și creativă a procesului de formare. Intrarea în profesia de dascăl, dezvoltarea profesională permanentă și evoluția individului în carieră reprezintă puncte ale unui continuu profesional supus legilor managementului resurselor. Nevoile de mobilitate, de flexibilitate și de perspectivă în dezvoltarea profesională a cadrelor didactice au impus introducerea termenului *carieră* ca suport al încurajării motivației și implicării [4, p.27].

Stabilirea unui nou referențial al formării cadrelor didactice bazat pe definirea unor noi sarcini de profil ce implică noi cunoștințe, capacități, deprinderi, priceperi și trăsături de personalitate aduce în discuție, după cum precizează și Doina Maria Schipor [9, p.48-78], problematica obiectivelor formării continue a cadrelor didactice, cu atât mai mult cu cât problematica metodologiei formării implică raportarea permanentă a metodei de formare alese la nivelul de exigență formulat prin obiective. Dacă să ne referim la rolul formării continue, este limpede că ea vizează adaptarea sistemului educativ la schimbările produse sau în curs de producere în societate. Astfel, formarea continuă vine să profesionalizeze și să dezvolte, pe de o parte, cadrul didactic și să eficientizeze sistemul educativ, de cealaltă parte, în funcție de evoluția tot mai rapidă a tehnicii, științei, economiei și, evident, societății în ansamblul ei.

Deja în 1986, modelul unei formări inițiale, suficientă pentru întreaga carieră profesională, părea a fi un model perimat pentru învățământ. Formarea continuă nu mai apărea ca un remediu la carențele formării inițiale, ci începea să fie concepută ca un proces de lungă durată și de învățare permanentă. Astăzi această concepție este recunoscută; totodată, ea a devenit mai complexă. De fapt, în interiorul procesului de formare permanentă (*Lifelong Learning*), câteva țări (îndeosebi Germania, Norvegia, Islanda) distingeau, încă din 1997, o formare continuă, care permite o înnoire și o perfecționare a practicilor profesionale prin actualizarea cunoștințelor însușite în timpul formării inițiale, și o formare complementară, care permite eventual schimbarea orientării profesiei prin noi competențe, sancționate prin noi diplome [2, p.8].

Așa cum se arată într-un studiu realizat de Eurydice în 1997, obiectivele formării continue se pot structura în jurul a trei poli: a) dezvoltarea personală și profesională a educatorilor, care vizează ameliorarea competențelor profesionale prin: actualizarea competențelor de bază, a cunoștințelor didactice și a celor din domeniul disciplinei predate; însușirea de noi competențe; didactica disciplinelor; inițiere în utilizarea de noi metode și materiale; b) ameliorarea calității sistemelor de educație, a cursurilor oferite, a instituțiilor de învățământ și a practicilor pedagogice ale educatorilor prin: favorizarea interdisciplinarității și dezvoltarea lucrului în echipă; încurajarea inovației; formarea pentru managementul școlii și al clasei și pentru rezolvarea de probleme; punerea în acțiune a unor priorități pedagogice; dezvoltarea comportamentelor necesare managementului relațiilor umane; c) cunoașterea mediului social și environmental prin: favorizarea relațiilor cu întreprinderile; apropierea sistemelor educativ și economic; incitarea la studierea factorilor economici și sociali care influențează comportamentul tinerilor; adaptarea la schimbarea socială și culturală [2, p.9-10].

După cum menționează același autor, într-o scurtă incursiune istorică pe care o face, formarea continuă apare în contemporaneitate ca o idee atât veche, cât și nouă. Deja veche, întrucât ea a apărut în mai multe țări înainte de al Doilea Război Mondial, și totuși nouă pentru că, sub forma actuală, ea, din păcate, capătă concretețe foarte lent, în ciuda nenumăratelor lucrări de specialitate care analizează și, mai ales, militează pentru importanța sa vitală sistemelor educaționale. Istoria constituirii formării continue se întinde de-a lungul ultimului secol. Ea exista în Finlanda, Suedia și Germania încă de la finele secolului al XIX-lea sub o formă voluntară și, fără îndoială, relativ informală. Acest tip de formare continuă a cunoscut, adeseori, două stadii: primul, de realizare informală, fondată pe voluntariat; cel de al doilea, de structurare sprijinită pe o legislație și forme de participare uneori obligatorii [2, p.12].

Exigențele educaționale actuale impun configurarea unui model al profesiei didactice, în termenii trecerii de la meserie la profesie. Dacă până acum exercitarea profesiei didactice era bazată mai mult pe asimilări intuitive, imitative prin ucenicie, acum, prin asimilarea unui set de cunoștințe și dezvoltarea competențelor structurate și fundamentate într-un model profesional, putem vorbi despre profesia didactică și, în mod special, despre profesionalizarea pentru cariera didactică, despre un model al profesiei didactice, unitar, standardizat, recunoscut în spațiul european și național [7]. Acest model al profesiei didactice nu trebuie, însă, confundat cu un cadru didactic universal valabil, ci cu un profesionist, un produs al unui sistem interpersonal care ia ființă și se dezvoltă numai prin interacțiunile sale cu ceilalți. „Structura aptitudinii pedagogice este reprezentată de domeniul cognitiv, domeniul organizatoric și domeniul comunicațional. Aptitudinea pedagogului se constituie dintr-o serie de alte aptitudini de personalitate: spiritul de observație pedagogic (capacitatea de a observa cele mai mici semne ale dezvoltării elevului); imaginația pedagogică (capacitatea de a prevedea greutățile posibile și de a găsi cele mai bune soluții); exigența (capacitatea de a observa și de a aprecia just rezultatele propriei acțiuni, dar și rezultatele elevilor); tactul pedagogic (relații juste cu elevii, simțul măsurii în administrarea pedepsei etc.); atenția distributivă; spiritul organizatoric (cadru didactic văzut ca un manager al procesului de transmitere și achiziționare a informațiilor); creativitatea pedagogică (capacitatea de a depăși statusul, de a găsi noi mijloace și soluții pedagogice)” [4, p.37-38]. Acest model didactic nu poate fi obținut, este limpede, în urma programelor de formare inițială, întrucât complexitatea sa nu se poate cuprinde într-un demers cu durată determinată. Profesionistul din sistemul educațional este, fără îndoială, rezultatul formării continue.

Influențată definitiv de conceptul *educației permanente*, concept aflat încă în permanentă evoluție și dezvoltare, formarea continuă a cadrelor didactice se supune (sau ar trebui să se supună) unor noi paradigme [6], caracterizate prin: orientarea spre personalitatea cadrului didactic și dezvoltarea potențialului creativ; restructurarea calitativă a pregătirii inițiale a viitorilor dascăli, condiție pentru formarea unui specialist flexibil, mobil, capabil să se adapteze la diverse schimbări prin competența de autoformare și dezvoltare profesională; abordarea sistemică-valorică a personalității cadrului didactic și a procesului de formare și dezvoltare profesională a lui; necesitatea corelării și coordonării diverselor etape ale formării cadrelor didactice.

Varietatea tipurilor de formare propuse astăzi demonstrează complementaritatea și complexitatea procesului lansat. Oferta pieței actuale de formare continuă dă posibilitate cadrelor didactice să găsească un răspuns la nevoile lor, dacă știu cum și unde, adică dețin competența de formare continuă. Mai trebuie ca ele să solicite participarea, să obțină aprobarea, să fie acceptate și să poată suporta consecințele angajamentului (absența de la școală, suplinirea, deplasarea, problemele materiale și familiale), precum și întrebarea dacă conținuturile și metodele pretinsei formări continue corespund așteptărilor, deoarece în procesul de adoptare a deciziilor cu privire la formarea cadrelor didactice este foarte important să se țină cont de *nevoile de formare și opiniile acestora*. Dezvoltarea activității de formare continuă este un eveniment de deschidere spre noi competențe. Varietatea tipurilor de formare demonstrează complementaritatea și complexitatea procesului ca atare. Pentru orice tip de formare continuă, calitatea câștigă în semnificație și permite managementul unei cariere și al unei modalități profesionale de valorizare a competențelor [6, p.49].

Dezvoltarea profesională în contextul paradigmei socioconstructiviste este parte integrantă a responsabilităților profesionale ale profesorului și a muncii sale zilnice; componentă indispensabilă a dezvoltării instituționale și condiție a asigurării calității serviciilor educaționale. Formarea profesională continuă este menită să dezvolte competențele necesare realizării multiplelor roluri profesionale, funcții și atribuții organizaționale nou-apărute. Astfel, principiile esențiale în formarea continuă a cadrelor didactice ar fi:

- *principiul reflecției și deciziei profesionale responsabile*, care implică necesitatea de a privi profesorul drept un profesionist, ale cărui decizii pedagogice se întemeiază pe reflecție asupra propriei practici și pe o argumentare psihopedagogică temeinică atât în activitatea cu copiii, cât și în construirea propriei dezvoltări profesionale;
- *principiul coerenței și continuității*, care implică transferul fundamentelor valorice și conceptuale ale schimbării din educație în formarea și dezvoltarea profesională continuă a cadrelor didactice din educație. Dezvoltarea copilului și dezvoltarea profesională a angajaților în educație trebuie să se încadreze în aceeași paradigmă educațională. Paradigma educației centrate pe copil necesită încadrarea formării continue a profesorilor în paradigma centrării pe cel ce învață. Dezvoltarea profesională a profesorilor trebuie să fie un proces continuu;

- *principiul individualizării*, care vizează două aspecte: (I) formarea continuă răspunde nevoilor de formare ale fiecărui formabil; (II) formarea continuă oferă oportunități de dezvoltare a individualității formabililor. Primul aspect implică studierea nevoilor de formare ale cadrelor didactice și racordarea conținuturilor, formelor și strategiilor de formare continuă la acestea. Crearea condițiilor de dezvoltare a individualității profesorului constituie sarcina principală a instituției abilitate în formarea continuă a cadrelor didactice din educația timpurie. Este necesar nu doar de a determina/identifica particularitățile individuale ale persoanei/educatorului, dar și de a contribui la dezvoltarea lor. Prin acest principiu se pune în valoare subiectul acțiunii educaționale – în cazul formării profesionale continue – educatorul. Principiul individualizării presupune formarea omului integru, care poate îmbina autonomia cu responsabilitatea;
- *principiul liberei alegeri/opțiunii*. Fără alegere este imposibilă dezvoltarea individualității și a ipostazei de subiect al acțiunii educaționale, autoactualizarea capacităților celui ce învață, dezvoltarea competențelor profesionale. Existența oportunității de a alege pachetul de servicii educaționale, temele de maxim interes, forma de organizare a activităților de formare profesională, furnizorul de servicii educaționale, de a construi propriul traseu de dezvoltare profesională pentru fiecare educator și angajat al instituției educaționale preșcolare devine indispensabilă în formarea continuă. Din punctul de vedere al educației centrate pe cel ce învață, profesorului trebuie să i se ofere oportunitatea de a alege. Calitatea de subiect implică capacitatea de a da dovadă de proactivitate și libertate în alegere, de a fundamenta alegerea pe argumente deduse din autoevaluarea propriei activități;
- *principiul creativității și succesului*. Activitatea individuală și colectivă contribuie la identificarea/descoperirea și dezvoltarea particularităților individuale și a unicității grupului de învățare. Datorită creativității, profesorul, ca și copilul, își descoperă capacitățile, cunoaște aspectele forte ale personalității sale. Atingerea succesului într-o activitate sau alta contribuie la formarea imaginii pozitive de sine, care stimulează realizarea activității orientate spre autoperfecționare și edificare a *eu-ului profesional*. Autoevaluarea propriei activități profesionale, reflexia și învățarea experiențială sunt factori ce determină succesul;
- *principiul încrederii și susținerii*. Încrederea în cel ce învață, susținerea tendințelor lui de autorealizare și autoactualizare trebuie să substituie controlul excesiv și dirijarea activității formabilului de către formator. Vom ține cont de faptul că nu influențele externe, ci motivația/mobilurile interne determină succesul în educație. Profesorul trebuie să fie împuternicit (motivată, responsabil și abilitat cu putere de decizie) în propria activitate și dezvoltare profesională și susținut prin programe de sprijin și mentorat. Circuitul metodologic al evoluției activității de formare a cadrelor didactice: formarea inițială-formarea continuă-autoformarea este determinant al calității activității educatorului” [5, p.8-10].

Așadar, formarea continuă a cadrelor didactice reprezintă o activitate cu conținut pedagogic și social proiectată, realizată și dezvoltată în cadrul sistemului de învățământ, cu funcție managerială de reglare-autoreglare continuă a procesului de învățământ, la toate nivelurile sale de referință:

La nivel *funcțional*, vizează stimularea capacităților pedagogice și sociale de convertire practică a finalităților de sistem (ideal, scopuri ale educației) în obiective angajate în cadrul procesului de învățământ, în mediul școlar și extrașcolar.

La nivel *structural*, stimularea capacităților pedagogice și sociale de valorificare deplină a tuturor resurselor pedagogice (informaționale, umane, didactico-materiale, financiare) existente la nivel de sistem și de proces.

La nivel *operațional*, vizează stimularea capacităților pedagogice și sociale de proiectare, realizare, dezvoltare și finalizare a activităților specifice procesului de învățământ (lecții, cursuri, seminarii, lucrări practice, ore de dirigenție, activități extrașcolare/cu elevii, cadrele didactice, părinții, alți reprezentanți ai comunității educative; activități: manageriale, metodice, de asistență psihopedagogică și socială, de orientare școlară și profesională, de consiliere etc.), în condiții optime, corespunzător contextului intern și extern existent, pe termen scurt, mediu și lung [1, p.69].

Bibliografie:

1. ALOIS, Gh. *Management general și strategic în educație*. Iași: Polirom, 2007.
2. Eurydice. Rețeaua de Informare despre Educație în Comunitatea Europeană, *Formarea continuă a cadrelor didactice în Uniunea Europeană și în statele AELS/SEE*. București: Alternative, 1997.

3. GUȚU, VI. Modelul universitar de formare inițială a cadrelor didactice: repere conceptual diagnostice și prospective. În: *Studentul – viitor profesor față în față cu școala*. Chișinău: Pro Didactica, 2003.
4. IUCU, R. *Formarea cadrelor didactice. Sisteme, politici, strategii*. București: Humanitas Educațional, 2004.
5. Ministerul Educației al Republicii Moldova. Centrul Educațional PRO DIDACTICA, *Formarea continuă a cadrelor didactice din domeniul educației timpurii. Curriculum de bază*. Chișinău, 2010.
6. OLARU, V. *Repere psihopedagogice în formarea continuă a personalului didactic în cadru instituțional: Teza de doctor în pedagogie*. Chișinău, 2013.
7. PĂUN, E. Profesionalizarea carierei didactice. În: *Standarde profesionale pentru profesia didactică*. Consiliul Național pentru Pregătirea Profesorilor, București, 2002.
8. PERRON, A. *Organiser des formations. Former, organiser pour enseigner*. Paris: Hachette Education, 1991.
9. SCHIPOR, D.M. Formarea cadrelor didactice. Definiție și re-definiție în contextul educativ actual. În: *Revista Română de Studii Culturale*, 2013, nr.1.

Prezentat la 13.10.2015